

Dr Nataša Lucić,*
Docent Pravnog fakulteta u Osijeku
Univerzitet Josipa Jurja Strossmayera, Hrvatska
Dr Dunja Duić,*
Docent Pravnog fakulteta u Osijeku
Univerzitet Josipa Jurja Strossmayera, Hrvatska
Dr Davor Muhvić,*
Docent Pravnog fakulteta u Osijeku
Univerzitet Josipa Jurja Strossmayera, Hrvatska

ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАД
10.5937/zrpfno-23431

UDK: 347.628.41(100)
Раd примљен: 01.10.2019.
Раd прихваћен: 08.01.2020.

IZVANBRAČNA ZAJEDNICA: ANALIZA MEĐUNARODNIH I EUROPSKIH NORMI U SVRHU STVARANJA NACIONALNIH STANDARDAA**

Apstrakt: Izvanbračna zajednica može podrazumijevati različite oblike izvanbračnog suživota; unatoč tome, u pravnom smislu terminom izvanbračna zajednica označava se obiteljska životna zajednica para koji nije sklopio brak. Pravno uređenje izvanbračne zajednice, kao pitanje obiteljskog prava, prvenstveno je stvar nacionalnog prava. Međutim, u suvremenom svijetu društvenih promjena, globalizacije, međunarodnih integracija i slobode kretanja ljudi, i međunarodno i europsko pravo moraju dati određene odgovore na postojanje velikog broja izvanbračnih obitelji. Budući da nacionalni zakonodavci imaju vrlo različite pristupe njihovoj pravnoj zaštiti, nije jednostavno odrediti jasne pravne standarde za zaštitu izvanbračnih obitelji na međunarodnoj i europskoj razini.

U ovom radu prvo se pojmovno određuje pojam izvanbračne zajednice u pravnom smislu. Nadalje, raspravlja se pravni položaj izvanbračnih obitelji u smislu međunarodnopravne zaštite ljudskih prava. U radu se naglašava utjecaj sudske prakse ESLJP, kao i sudske prakse Suda Europske unije kao najrelevantnijih pravosudnih institucija uključenih u pravnu zaštitu obiteljskog života izvanbračnih obitelji na međunarodnoj razini. Ovim istraživanjem nastoji se ponuditi neke korisne znanstvene spoznaje o pitanju međunarodnopravne zaštite izvanbračnih obitelji. Zaključno se pokušava dati odgovor na pitanje uživaju li izvanbračne obitelji adekvatan pravni status u međunarodnom pravu i pravu EU, te opsegu i sadržaju pravne zaštite izvanbračnih obitelji u ovim pravnim režimima.

Кljučне rijeчи: izvanbračna zajednica, pravni status, obiteljsko pravo, međunarodno pravo (ljudskih prava), europsko pravo.

* nlucic@pravos.hr

* dduic@pravos.hr

* dmuhvic@pravos.hr

** Раd је изложен на Међународној конференцији „Право и мултидисциплинарност“, одржаној 12–13. 4. 2019. на Правном факултету у Нишу.

1. Uvod

Suvremene promjene u obiteljskim formacijama, koje obilježava povećan broj izvanbračnih zajednica otvaraju niz pitanja u pravu, kako na nacionalnoj, tako i europskoj, ali i široj međunarodnoj razini. Nema sumnje kako su nacionalni zakonodavci u traženju adekvatnog modela pravne zaštite osoba u izvanbračnim zajednicama suočeni s vrlo složenim pitanjima razvoja prava prilagođenog potrebama suvremenih obitelji, ali sociodemografski trendovi sve većeg broja parova koji se odlučuju na obiteljski život izvan braka i pred tvorce europskog, pa i međunarodnog prava stavljaju kompleksna pitanja koja zahtijevaju učinkovite i pravno sigurne odgovore.

Promatrajući u užem europskom kontekstu, možemo reći da se još od stvaranja Europskih zajednica pa sve do današnjih 28 država članica Europske unije (dalje u tekstu: EU), na zajedničkom europskom prostoru građani EU svakodnevno susreću s činjenicom da se u Europi bez granica prilikom preseljenja u drugu državu članicu ponekad ne mogu osloniti na obiteljske odnose koji su im pravno priznati i zaštićeni u matičnoj državi. Posljedično se u takvim situacijama može dovesti u pitanje ostvarenje temeljnog ljudskog prava na obiteljski život.

U ovom ćemo radu najprije raspraviti o određenju izvanbračne zajednice kao instituta obiteljskog prava, njegovom suvremenom razvoju i osnovnim obilježjima. Zatim ćemo analizirati različite modele pravne zaštite izvanbračnih obitelji u odabranim zakonodavstvima europskih zemalja. Nakon analize nacionalnih zakonodavstava raspraviti ćemo o pravnoj zaštiti izvanbračnih obitelji u međunarodnom i europskom pravu u cilju davanja odgovora na pitanje uživaju li izvanbračne obitelji adekvatan pravni status u ovim pravnim režimima. Također ćemo, nakon analize postojeće prakse Europskog suda za ljudska prava (dalje u tekstu: ESLJP) i Suda Europske unije (dalje u tekstu: Sud EU), raspraviti o mogućnosti budućeg razvoja europskih i međunarodnih mehanizama harmonizacije nacionalnih standarda u ovom pravnom području.

2. Izvanbračna zajednica kao pravni institut – razvoj i obilježja

U sociološkom, ali i pravnom smislu, izvanbračne zajednice nedvojbeno postoje koliko i brak. Analiza povijesnog razvoja instituta izvanbračne zajednice ukazuje na dinamičan i neujednačen pristup pravnoj zaštiti osoba u izvanbračnim zajednicama kako u zakonodavstvu, tako i u sudskoj praksi europskih zemalja. Ovisno o vremenu i prostoru, izvanbračni je suživot ostavljao vrlo različite tragove u pravu. Od njegove izričite zabrane do pravne zaštite, pravo gradi svoj odnos prema izvanbračnom suživotu koliko i prema braku, pa je uzimajući u obzir njegovu vremensku i prostornu neujednačenost vrlo teško odrediti jasne početke razvoja pravne zaštite izvanbračnih zajednica (Lucić, 2015).

Iako je i danas zbog vrlo različitog pristupa europskih zakonodavstava o izvanbračnim zajednicama teško govoriti u europskom kontekstu, ipak možemo reći da se u razvoju ovog instituta kako ga određuje suvremeno pravo dogodila vidljiva prekretnica krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina prošloga stoljeća. Seksualna revolucija toga vremena promijenila je društvenu percepciju o tome da je brak nužna pretpostavka obiteljskog života, naglo je porastao broj onih koji su se odlučili na zajednički život bez sklapanja braka (Lucić, 2015: 34–44), a ovi su društveni trendovi zahtijevali da i zakonodavstvo pored braka prepozna druge oblike obiteljskog života među partnerima. Prva europska zemlja koja je ozakonila izvanbračne zajednice bila je Švedska. Zakonom o izvanbračnim zajednicama iz 1973. godine švedski je zakonodavac propisao da nakon prestanka zajednice u zajedničkom domu može nastaviti živjeti onaj izvanbračni drug kojemu je to potrebnije (Sörgjerd, 2012: 144). Iako je izvanbračnim drugovima pružao minimalan oblik zaštite, ovaj je zakon vrlo značajan u kontekstu razvoja izvanbračne zajednice kao pravnog instituta jer upravo njime izvanbračna zajednica po prvi puta i jest postala zakonski institut i zbog toga je ovaj zakon na svojevrsan način označio početak razvoja pravne zaštite osoba u izvanbračnim zajednicama na europskom prostoru koji traje još i danas.

Za očekivati je bilo da će se nakon Švedske zakonsko uvažavanje izvanbračnih zajednica brzo nastaviti širiti i na ostatku nordijskog prostora, obzirom da se upravo na tom prostoru broj izvanbračnih zajednica i najbrže povećavao, ali to ipak nije bio slučaj.¹ Daljnji razvoj zakonske zaštite izvanbračnih zajednica se nastavio na prostorima bivše Jugoslavije i Mađarske (Antakolskaia, 2006; Lucić 2015). I premda je Švedska prva ozakonila izvanbračne zajednice, osobama u izvanbračnim zajednicama tada je pružila tek minimalan oblik pravne zaštite, dok su gotovo u isto vrijeme na prostoru bivše Jugoslavije izvanbračni drugovi stekli vrlo visok stupanj pravne zaštite. Slovenija je još Zakonom o braku i porodičnim odnosima iz 1976. godine, braku i izvanbračnoj zajednici utvrdila potpuno jednake obiteljskopravne učinke², a iste je godine i nasljednopravni položaj bračnih i izvanbračnih drugova potpuno izjednačila³ (Lucić, 2015: 50). Izvanbračna je zajednica u Hrvatskoj postala zakonska kategorija još 1974.

---

1 Sve do devedesetih godina prošlog stoljeća Švedska je ostala jedina nordijska zemlja koja je ozakonila neformalni oblik izvanbračne zajednice (vidi više u Antakolskaia, 2006; Lucić, 2015).

2 Čl. 12 Zakona o braku i porodičnim odnosima SR Slovenije (Uradni list SR Slovenije br. 15/76).

3 Čl. 10 Zakona o nasljeđivanju SR Slovenije (Uradni list SR Slovenije br. 15/76): "*Kao bračni drugovi uzajamno se nasljeđuju također i muškarac i žena koji su duže vremena živjeli u trajnoj vanbračnoj zajednici, a nisu sklopili brak, samo u slučaju ako nema razloga zbog kojih brak između njih ne bi bio valjan.*"

godine, donošenjem Zakona o stambenim odnosima⁴, a Zakon o braku i porodičnim odnosima⁵ iz 1978. godine je osobama u izvanbračnoj zajednici pružio istu imovinskopravnu zaštitu kao i osobama u braku i utvrdio im pravo i dužnost međusobnog uzdržavanja. Izvanbračnu je zajednicu u pogledu uređenja imovinskih odnosa i prava na uzdržavanje godinu dana nakon Hrvatske s brakom izjednačila i Bosna i Hercegovina, dvije godine poslije Srbija, a jedanaest godina poslije i Crna Gora (Lucić, 2015: 51).⁶

Od toga vremena sve do današnjih dana, na europskom se prostoru stalno povećava broj izvanbračnih zajednica, a zakonodavstva mnogih europskih zemalja još uvijek traže adekvatan odgovor na sociodemografske promjene povećanog broja izvanbračnih obitelji. Paralelno s razvojem obiteljskopravne zaštite heteroseksualnih partnera koji nisu sklopili brak, od kraja osamdesetih godina prošloga stoljeća odvijala se i borba za pravno uvažavanje homoseksualnih partnera. U mnogim je pravnim sustavima ova paralelna borba rezultirala zajedničkim rješenjima, pa su pored braka stvoreni novi instituti obiteljskog prava koji proizvode pravne učinke temeljene na obiteljskom statusu partnera istog i/ili različitog spola.

Zbog vrlo različitih modela njene pravne zaštite, danas je izvanbračnu zajednicu kao pravni institut teško definirati. Pretpostavke postojanja kao i pravni učinci izvanbračne zajednice u pravnim se sustavima europskih zemalja uvelike razlikuju. U idućem poglavlju ćemo detaljnije prikazati kako je u nekim pravnim sustavima pretpostavka zaštite u izvanbračnoj zajednici formalizacija zajednice registracijom pred nadležnim tijelom, u nekim drugim sklapanje formalnog ugovora, dok u nekim sustavima izvanbračni suživot stvara pravne učinke bez njegove formalizacije u bilo kojem obliku, samom činjenicom postojanja životne zajednice određeno vrijeme. Isto tako, negdje je zaštita izvanbračnog suživota namijenjena isključivo partnerima različitog, a u nekim drugim sustavima partnerima istoga spola, u nekima je otvorena i jednim i drugima. Opseg pravne zaštite također varira od sustava do sustava i ovisi o propisanim pretpostavkama za nastanak izvanbračne zajednice u pravnome smislu. Možemo reći da je, promatrajući u obiteljskopравnim okvirima, pravno uređenje životnih zajednica izvan braka zasigurno jedno od najneujednačenijih pravnih područja.⁷ Brojni

---

4 Zakon o stambenim odnosima SR Hrvatske (Narodne novine SR Hrvatske br. 52/74).

5 Zakon o braku i porodičnim odnosima SR Hrvatske (Narodne novine SR Hrvatske br. 11/78).

6 Vidi i Draškić (1998).

7 Prepoznajući problem koji različiti pristupi europskih zakonodavaca institutu izvanbračnih zajednica stvaraju u pravnoj praksi, osobito prilikom migracijskih kretanja izvanbračnih obitelji, Komisija za europsko obiteljsko pravo (eng. *Commission on European Family Law*), međunarodna akademska skupina znanstvenika osnovana radi poticanja usklađivanja obiteljskoga prava na europskoj razini, svoje je posljednje djelovanje posvetila upravo izradi

su razlozi doveli do ovih neujednačenosti. Različiti sociodemografski trendovi, pravno tradicijska, pa i religijska obilježja, a nerijetko i politička strujanja (vidi Lucić, 2015: 63–76), sve je to utjecalo na neujednačen pristup europskih zakonodavaca pravnoj zaštiti izvanbračnih zajednica. Isto tako, brojni se autori slažu u tome da postoje vrlo različiti motivi zbog kojih se partneri odlučuju živjeti u izvanbračnim zajednicama (Antokolskaia, 2006; Brattström, M., 2008: 354; Louw *et al.*, 1998: 578), a upravo je nedostatak sinergije u motivima njenog osnivanja često i razlog zbog kojeg je europskim zakonodavcima i danas teško naći adekvatne odgovore na njihov povećan broj.

Budući da se institut registriranog partnerstva razvio u poseban institut otvoren za sklapanje, ovisno od sustava do sustava, heteroseksualnim partnerima koji ostvaruju životnu zajednicu, a ne žele i/ili homoseksualnim partnerima koji ostvaruju životnu zajednicu, a ne mogu sklopiti brak, nekada je nemoguće napraviti jasna i stroga razgraničenja među svim oblicima pravno zaštićenih životnih zajednica izvan braka. Stoga u radu govorimo o formalnim izvanbračnim zajednicama u smislu zajednica čija se formalizacija ne ostvaruje nužno samo registracijom pri nadležnom tijelu, nego bilo kojim oblikom formalizacije kao pretpostavke pravne zaštite, dok pod neformalnim izvanbračnim zajednicama podrazumijevamo zajednice među onim partnerima koji ostvaruju obiteljski život *de facto*.

3. Pravna zaštita izvanbračnih zajednica u nacionalnom pravu europskih zemalja

Suvremena europska zakonodavstva danas poznaju vrlo različite modele pravne zaštite izvanbračnih zajednica. Dok neki sustavi još uvijek odolijevaju pored braka pravno osnaživati druge oblike životnih zajednica, drugi su vrlo otvoreni obiteljskopravne učinke širiti na druge oblike obiteljskog života, kako među heteroseksualnim tako i među homoseksualnim zajednicama. Primjer takve europske zemlje je *Nizozemska*. Pored mogućnosti sklapanja braka, nizozemski pravni sustav partnerima omogućava registraciju zajednice pred nadležnim tijelom. I ako ne registriraju svoju zajednicu partneri će uživati određene oblike pravne zaštite, ali neformalne životne zajednice proizvode daleko manji broj pravnih učinaka od onih registriranih pred nadležnim tijelom. Sva tri oblika obiteljskog života su otvorena za osnivanje i partnerima različitoga i partnerima istoga spola.⁸ Registracijom partneri stječu pravni položaj vrlo sličan partnerima u braku.

---

načela radi usklađivanja obiteljskopравnih zakonodavstava u području zaštite izvanbračnih zajednica.

⁸ Nizozemska je prva europska zemlja koja je partnerima istoga spola omogućila sklapanje braka 2001. godine. Prethodno je mogućnost registracije partnerstva pred nadležnim tijelom

Razlike u pravnim učincima između braka i registriranog partnerstva gotovo da i nema, ovi se instituti razlikuju uglavnom u načinu nastanka i prestanka (vidi Schrama, 2014). Za razliku od partnera koji su registrirali svoju zajednicu i tako stekli pravni položaj sličan pravnom položaju bračnih drugova, partnere koji nisu registrirali svoju zajednicu nizozemsko zakonodavstvo prepoznaje uglavnom u određenim poreznopravnim te pitanjima socijalnog osiguranja. Vrlo vjerojatno ponukani sviješću o tome da ne uživaju jednak oblik zakonske zaštite kao osobe u formalnim zajednicama, izvanbračni partneri u Nizozemskoj koji nisu registrirali svoju zajednicu radi pravne su sigurnosti skloni sklapanju ugovora kojim uređuju svoje imovinske i druge pravne odnose (Latten; Mulder, 2013: 113). Zanimljivo je da su njihovom sklapanju skloniji stariji partneri iako su vrlo dobro prihvaćeni i među mlađom populacijom.⁹ Važnost ugovornog uređenja pravnih odnosa među partnerima u neformalnim zajednicama se vrlo često ističe u nizozemskoj pravnoj teoriji, a uvažava ih i sudska praksa (vidi Forder, 2010; Schrama, 2014) pa možemo reći kako se model ugovorne zaštite u neformalnim zajednicama u Nizozemskoj vrlo uspješno primjenjuje.

Švedska životne zajednice partnera koji nisu sklopili brak uređuje posebnim Zakonom o izvanbračnim zajednicama iz 2003. godine (šved. *Sambolag 2003: 376*). Ovaj se zakon na jednak način primjenjuje na heteroseksualne i homoseksualne partnere koji, kako je naglašeno u čl. 1 istog zakona, žive u istom kućanstvu kao bračni drugovi. Njime se regulira način podjele imovine koju čini zajednički dom i pokušstvo partnera nakon prestanka izvanbračne zajednice, ako je ova imovina tzv. izvanbračna stečevina, a ne vlastita imovina jednog od partnera. Ovaj zakon također štiti slabiju stranu u izvanbračnoj zajednici od jednostranih štetnih postupaka druge strane, regulira slobodu ugovaranja imovinskih odnosa među partnerima, a sadrži i procesne odredbe (Brattström, 2008; Jänterä-Jareborg et al., 2015). Izvanbračni partneri nemaju mogućnost formalizacije svoje zajednice registracijom pred nadležnim tijelom. Registracija je bila omogućena samo homoseksualnim partnerima prije nego što im je 2009. godine Švedska omogućila sklapanje braka. Budući je brak u Švedskoj postao otvoren za sklapanje svim partnerima neovisno o spolnoj orijentaciji, švedski je zakonodavac procijenio kako nema potrebe za daljnjim egzistiranjem instituta registriranog

---

u nizozemski pravni sustav uvedena 1998. godine kao mehanizam otvoren i partnerima istog i suprotnog spola. Štoviše, kako bi svi partneri uživali ista prava, zakonom je bila predviđena mogućnost promjene ranije sklopljenog braka u registrirano partnerstvo. Međutim, ova je zakonska mogućnost ukinuta u ožujku 2009. jer su je često koristili partneri koji su tako htjeli na lakši način izaći iz braka (budući da je prestanak registriranog partnerstva jednostavniji od prestanka braka), kao i zbog toga što sličnu mogućnost nisu poznavala druga zakonodavstva (Latten; Mulder, 2013: 110).

⁹ Vidi podatke nizozemskog ureda za statistiku (niz. *Centraal Bureau voor de Statistiek*) dostupne na poveznici <https://www.cbs.nl> (27. kolovoza 2019).

partnerstva, ali partneri koji su prema ranije važećem zakonodavstvu sklopili registrirano partnerstvo zadržavaju registracijom stečena prava i dužnosti (više u Sörgjerd, 2012).

Zanimljiv pravni put u traženju odgovora na borbu za prava homoseksualnih partnera i heteroseksualnih partnera koji nisu sklopili brak imala je i *Mađarska*. Naime, heteroseksualne neformalne zajednice mađarsko zakonodavstvo prepoznaje već nekoliko desetljeća, a od 1995. godine odlukom Ustavnog suda Mađarske (Odluka Ustavnog suda Mađarske broj 14/1995) definicija izvanbračne zajednice je promijenjena i u korist homoseksualnih partnera. Međutim, iako se kroz institut izvanbračne zajednice zakonodavstvom prepoznaju neformalne zajednice među partnerima čak i neovisno o njihovoj spolnoj orijentaciji, pravna se zaštita partnera u neformalnim zajednicama u Mađarskoj uvelike razlikuje od pravne zaštite partnera u braku.¹⁰ Zbog toga im je mađarski zakonodavac namjeravao omogućiti formalizaciju zajednice registracijom pred nadležnim tijelom kojom bi stekli sličnu zakonsku zaštitu kao i bračni drugovi. Međutim, ovo rješenje u Mađarskoj nikada nije zaživjelo jer je Ustavni sud Mađarske zakon koji ga je predviđao ocijenio neustavnim i prije njegova stupanja na snagu (Odluka Ustavnog suda Mađarske br. 32/2010), s obrazloženjem da se omogućavanjem registracije i heteroseksualnim, ne samo homoseksualnim zajednicama duplicira institut braka i time narušava njegova posebna ustavna zaštita. Pod utjecajem ovih stajališta Ustavnog suda Mađarske, mađarski je zakonodavac usvojio novi zakonski prijedlog kojim se formalizacija zajednice registracijom omogućava isključivo homoseksualnim partnerima (Szeibert, 2015).

I *Hrvatska* se ubraja u red europskih zemalja koje pravnu zaštitu partnerima u neformalnim zajednicama pružaju samom činjenicom zajedničkog života kroz određeno vrijeme. Hrvatska je obiteljskopravnu zaštitu životnih zajednica partnera različitog spola (bračnih i izvanbračnih drugova) i partnera istoga spola (životnih partnera i neformalnih životnih partnera) odijelila u dva propisa, Obiteljski zakon¹¹ i Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola¹². Neovisno u kojem od četiri ovim zakonima predviđenim obiteljskopравnim institutima partneri odlučili živjeti, uživat će potpuno jednake pravne učinke, drugim ri-

---

10 Unatoč činjenici što ne uživaju jednak oblik pravne zaštite kao osobe u braku, i u Mađarskoj se sve više partnera odlučuje na zajednički život bez sklapanja braka. Ragadics, T. ističe kako se mađarsko društvo suočava s neprestanim smanjenjem broja sklopljenih brakova te navodi da prema podacima iz prve polovice 2010. godine vjerojatnost da će mađarska žena sklopiti brak tijekom svoga života iznosi 44 posto (Regadics, 2018: 99).

11 Obiteljski zakon (Narodne novine 103/15).

12 Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola (Narodne novine 92/14).

ječima nakon tri godine zajedničkog života¹³ partneri različitog spola koji se u hrvatskom pravu nazivaju izvanbračni drugovi imaju sva prava i dužnosti kao i bračni drugovi, a partneri istoga spola, koji se u hrvatskom pravu nazivaju neformalni životni partneri, sva prava i dužnosti kao i životni partneri koji su svoje životno partnerstvo sklopili pred nadležnim tijelom (više u Lucić, 2017). Ovo se na prvi pogled može učiniti kao vrlo otvoren pristup pravnoj zaštiti osoba u neformalnim zajednicama, ali hrvatski primjer dobro potkrepljuje argumentaciju da neformalnost u pravnom prometu može biti ozbiljan kamen spoticanja pravnoj sigurnosti. Iako kada su u pitanju homoseksualne zajednice hrvatska pravna praksa nije dovoljno bogata da bi iz nje mogli izvoditi nedvojbene zaključke o formalnosti kao pretpostavci pravne sigurnosti, pravna zaštita heteroseksualnih zajednica koja u hrvatskom obiteljskom zakonodavstvu egzistira već gotovo četiri desetljeća ostavlja dosta prostora raspravi je li model izjednačavanja formalnih i neformalnih zajednica kakav je odabrala Hrvatska zaista put koji bi trebala slijediti i druga europska zakonodavstva (Lucić, 2015).

Za razliku od Hrvatske, mnoge europske zemlje uvažavajući formalitet kao temelj pravne sigurnosti, odbijaju pravne učinke formalnih zajednica kao što su brak i registrirana partnerstva širiti na neformalne zajednice. Primjer takve europske zemlje je *Njemačka*. Prije nego što im je 2017. godine njemački zakonodavac omogućio sklapanje braka, homoseksualni partneri u Njemačkoj su mogli sklopiti registrirano partnerstvo čime su uživali slična prava kao i bračni drugovi. Neformalne zajednice u njemačkom pravu nisu uživale obiteljskopravnu zaštitu. Stav je njemačkog zakonodavca bio da svi heteroseksualni partneri koji žele zakonsku regulaciju svojih obiteljskih odnosa u svakom trenutku mogu sklopiti brak, a svi homoseksualni partneri registrirano partnerstvo, te da treba poštovati slobodnu volju onih koji to ne žele (Bierbrauer, 2011: 3), drugim riječima ne presumirati pravnu volju partnera koja proizlazi iz formalizacije za koju se nisu sami odlučili. Nakon što je Njemačka svim parovima neovisno o spolu omogućila sklapanje braka, ukinula je institut registriranog partnerstva, a pravne učinke braka ni danas nije proširila na neformalne zajednice. U knjizi IV njemačkog Građanskog zakonika kojim se uređuje obiteljskopravna materija neformalne se zajednice spominju samo u dijelu kojim se regulira pravo uzdržavanja, gdje se u čl. 1579. navodi da će onaj tko stupi u stabilnu životnu zajednicu s drugom osobom izgubiti pravo na uzdržavanje.¹⁴ Zakonska regulacija imovinskih odnosa temeljena na obiteljskom odnosu para, nasljednopravnih odnosa, osobnopravnih odnosa, prava i dužnosti međusobnog uzdržavanja itd., u njemačkom pravu

13 Ili kraće kada je riječ o izvanbračnoj zajednici, ako je u zajednici rođeno zajedničko dijete ili je nastavljena sklapanjem braka (čl. 11, st. 1).

14 U čl. 1579 njemačkog Građanskog zakonika se navode razlozi iz kojih se zahtjev za uzdržavanje može odbiti, sniziti iznos uzdržavanja ili uzdržavanje vremenski ograničiti.

ostaje rezervirana za partnere koji su volju za uživanjem ovih učinaka iskazali sklapanjem braka. U novijoj sudskoj praksi Njemačke vidljiva je ipak intencija da se nakon prestanka neformalnih životnih zajednica kod podjele imovine uzme u obzir činjenica zajedničkog života tamo gdje se obiteljski život odlikovao trajnošću i stabilnošću zajednice, pa postoje primjeri gdje su primjenom općih pravila građanskog prava njemački suci ipak pronašli načine za zaštitu slabije strane nakon njenog prestanka (vidi Lucić, 2015; Martiny, 2005).

Ni *Grčka* nije pružila obiteljskopravnu zaštitu osobama u neformalnim izvanbračnim zajednicama. Na povećan broj izvanbračnih obitelji Grčka je 2008. godine odgovorila uvođenjem mogućnosti sklapanja izvanbračnog ugovora¹⁵ za čiju se valjanost traži javnobilježnička ovjera. U svakom slučaju, slično kao i u Njemačkoj, neformalne životne zajednice u Grčkoj i dalje ostaju izvan domene obiteljskopravne regulative. U grčkom se zakonodavstvu neformalne izvanbračne zajednice spominju samo kao razlog za gubitak prava na uzdržavanje, u smislu da će osoba koja osnuje izvanbračnu zajednicu izgubiti pravo na uzdržavanje od bivšeg bračnog druga (čl. 1444(2)), te u kontekstu prava na medicinski pomognutu oplodnju i zaštite od obiteljskog nasilja (Koutsouradis; Konsta, 2015). Za razliku od njemačke, čak i grčka sudska praksa ostaje dosljedna u naglašavanju da neformalne zajednice nisu predmet pravne regulacije, štoviše da su takve zajednice na margini zakonitosti (odluka Vrhovnog suda Grčke br. 775/2011, prema Koutsouradis; Konsta, 2015).

Poljska ulazi u krug europskih zemalja čiji zakonodavac oklijeva jasnije odgovoriti na povećan broj izvanbračnih obitelji. I dok se heteroseksualni partneri koji žive u neformalnim zajednicama u svakom trenutku mogu odlučiti na sklapanje braka radi zakonskog uvažavanja njihove zajednice, problem postoji s partnerima u homoseksualnim zajednicama kojima poljski zakonodavac nije omogućio sklapanje braka, niti im je omogućio bilo kakav drugi oblik formalizacije zajednice kojom će steći pravnu zaštitu sličnu zaštiti u braku. Poljski pravni teoretičari ističu slobodu ugovornog uređenja pravnih odnosa među izvanbračnim partnerima (Bugajski, Wysocka-Bar, 2015; Nazar, 2014), a poljska kao i grčka sudska praksa naglašava kako nema prostora primjeni zakonskih normi kojima se reguliraju imovinski odnosi bračnih drugova na partnere u izvanbračnoj zajednici, pa se imovinskopravni odnosi među partnerima nakon prestanka zajednice rješavaju prema općim pravilima građanskog prava (prema Bugajski, Wysocka-Bar, 2015).

---

15 Sklapanje ovih ugovora je najprije bilo omogućeno samo heteroseksualnim, a potom od 2015. godine i homoseksualnim partnerima, nakon što je ESLJP u slučaju *Vallianatos and Others v. Greece* (2013) ograničavanje mogućnosti njihova sklapanja samo na heteroseksualne partnere ocijenio diskriminatornim.

Možemo zaključiti da je proteklih godina pravno uređenje životnih zajednica različitih od braka u zakonodavstvima mnogih europskih zemalja bilo praćeno brojnim reformama u cilju pronalaska adekvatnih odgovora na suvremene promjene u obiteljskim formacijama. Reforme, njihovi uspjesi i neuspjesi kod primjene u sudskoj praksi, prijedlozi reformi koji su samo djelomično prihvaćeni ili u cijelosti odbijeni, sve to je rezultiralo značajnim neujednačenostima u ovom pravnom području što nikako ne pogoduje ostvarenju pravno sigurnih međudržavnih kretanja izvanbračnih obitelji. Uspješnijem rješavanju takvih nesigurnosti svakako bi pridonijeli adekvatni supranacionalni međunarodnopravni i europskopravni instrumenti za postizanje harmonizacije ovog obiteljskopravnog područja. Jesu li i u kojoj mjeri oni danas razvijeni i ima li prostora njihovom daljnjem razvoju, nastojat ćemo odgovoriti u idućem poglavlju.

4. Međunarodnopravna zaštita izvanbračnih zajednica

4.1. Status izvanbračnih zajednica u univerzalnom sustavu zaštite ljudskih prava: Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima iz 1966.

Zaštita obiteljskih zajednica može se pronaći u dvije odredbe Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima iz 1966.¹⁶ Prva je ona iz njegovoga čl. 17, prema kojoj se „[n]itko [...] ne smije izvrnuti samovoljnom ili nezakonitom miješanju u njegov privatni život, *obitelj*, dom ili dopisivanje“ (kurziv dodan), a druga je ona iz čl. 23, kojom se pruža šira zaštita obitelji kao „prirodne i temeljne jedinice društva“ koja „ima pravo da je društvo i država štite“. Navedeni članci Pakta u velikoj se mjeri temelje na člancima 12 i 16 Opće deklaracije o ljudskim pravima iz 1948.¹⁷ Čl. 23 Pakta odnosi se na općenitu zaštitu obitelji kao institucije privatnog prava, dok je čl. 17 Pakta ograničen na zaštitu privatnosti pojedinih članova obitelji u kontekstu obiteljskog života. Smatra se međutim da je značenje samog pojma obitelji isto u obje odredbe (Nowak, 2005: 393).

U navedenim odredbama nigdje se izričito ne spominju izvanbračne obiteljske zajednice.¹⁸ Štoviše, čl. 23 Pakta, koji započinje sa spomenutom proklamacijom

¹⁶ *United Nations Treaty Series*, sv. 999, str. 171.

¹⁷ Rezolucija Opće skupštine Ujedinjenih naroda 217 A (III) od 10. prosinca 1948.

¹⁸ Navedeno vrijedi i za sve ostale (regionalne) međunarodne ugovore o ljudskim pravima. Uz Europsku konvenciju o ljudskim pravima iz 1950. koja će biti obrađena zasebno to su u prvom redu Američka konvencija o ljudskim pravima iz 1969. (*United Nations Treaty Series*, sv. 1144, str. 144) i Afrička povelja o pravima čovjeka i naroda iz 1981. (*United Nations Treaty Series*, sv. 1520, str. 245). Američka konvencija u čl. 17 sadrži vrlo sličan tekst onome iz članka 23 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, osim što se stavkom 5 navedenoga članka još dodatno priznaju jednaka prava *djeci rođenoj u braku i djeci rođenoj izvan braka*. No ni navedena odredba ne daje jasne smjernice oko statusa izvanbračne zajednice

o obitelji kao prirodnoj i temeljnoj jedinici društva koja uživa zaštitu društva i države (st. 1), u daljnjim se stavicama u potpunosti prebacuje na materiju braka. U stavku 2 istoga članka priznaje se tako pravo muškaraca i žena u dobi bračne zrelosti *da stupe u brak i osnuju obitelj*. Obitelj se u Paktu dakle direktno dovodi u kontekst zasnivanja braka i iz samog teksta nije jasno odnosi li se pojam obitelji kako je proklamiran u stavku 1 čl. 23 i na izvanbračne zajednice.

Nejasnoća teksta Pakta u pogledu izvanbračnih zajednica ipak je otklonjena od strane Odbora za ljudska prava, provedbenog tijela Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima u njegovim relevantnim Općim komentarima. U Općem komentaru broj 16¹⁹ vezanom uz čl. 17 Pakta Odbor za ljudska prava je zaključio da pojam „obitelj“ treba široko tumačiti kako bi uključio sve osobe koje čine obitelj kako se ona shvaća u društvu određene države stranke Pakta (st. 5). Odlučujući kriteriji za postojanje obitelji su, osim krvne veze i zakonskih oblika uspostavljanja veze poput braka i posvajanja, zajednički život, ekonomske veze i drugi oblici intenzivnih, redovnih odnosa (Nowak, 2005: 394). Nadalje, Odbor za ljudska prava je u svom Općem komentaru broj 19,²⁰ interpretirajući domašaj čl. 23 Pakta, još opsežnije elaborirao da se koncept obitelji razlikuje u nekim svojim aspektima ne samo od države do države, već ponekad i od regije do regije unutar iste države te da stoga nije moguće dati neku opću definiciju toga koncepta. Ako se neka skupina osoba smatra obitelji prema zakonodavstvu ili praksi određene države tada joj se, prema Odboru za ljudska prava, mora jamčiti zaštita propisana čl. 23 Pakta. U tom kontekstu Odbor izričito uz koncepte „nuklearne“ i „proširene“ obitelji, te različite oblike obitelji poput samohranih roditelja i njihove djece navodi i nevjenčane parove i njihovu djecu (st. 2). Nadalje, prema Općem komentaru broj 28²¹ o jednakosti muškaraca i žena u kontekstu čl. 3 Pakta „pri davanju učinaka priznanju obitelji u kontekstu čl.

---

u kontekstu pravne zaštite obitelji proklamirane navedenim člankom Američke konvencije. Ona samo jamči jednakost prava djeteta rođenog u izvanbračnoj zajednici onome rođenom u braku, ali ni na koji način ne eksplicira da je sama izvanbračna zajednica obuhvaćena pojmom obitelji koja se štiti navedenim člankom. Afrička povelja o pravima čovjeka i naroda iz 1981. u svome članku 18 proklamira obitelj kao „prirodnu jedinicu i temelj društva“, te od zajednice priznatu „zaštitnicu morala i tradicionalnih vrijednosti“ koja uživa zaštitu i pomoć države. Pravo na brak i općenito pojam braka ne spominje se izričito u ovom međunarodnom ugovoru. Odnosi li se ovako opisan koncept obitelji i na izvanbračne zajednice također nije jasno iz samog teksta članka 18.

19 General Comment No. 16: Article 17 (Right to Privacy), Human Rights Committee, Thirty-second session (1988).

20 General Comment No. 19: Article 23 (The Family), Human Rights Committee, Thirty-ninth session (1990).

21 General Comment No. 28: Article 3 (The Equality of Rights Between Men and Women), Human Rights Committee, Sixty-eight session (2000).

23 važno je prihvatiti koncept različitih oblika obitelji, uključujući nevjenčane parove i njihovu djecu i samohrane roditelje i njihovu djecu te osigurati jednako postupanje prema ženama u tim kontekstima“ (st. 27).

Odbor za ljudska prava prema tome smatra da je čl. 23 Pakta otvoren za zaštitu obitelji i u širem smislu značenja toga pojma, uključujući i izvanbračne zajednice, ali pri tome konačnu riječ ipak daje nacionalnim pravima. No treba ipak imati na umu da države stranke nemaju potpunu slobodu u definiranju obitelji jer bi se time značajno oslabila jamstva iz čl. 23. Država stranka tako ne bi mogla usvojiti definiciju obitelji primjenjujući vrijednosti koje su u potpunoj suprotnosti sa standardima međunarodnopravne zaštite ljudskih prava (Joseph, Castan, 2013: 668).

Da se pojam obitelji prema odredbama Pakta odnosi i na izvanbračne zajednice potvrđeno je i praksom Odbora za ljudska prava na temelju pojedinačnih pritužbi temeljem prvog Fakultativnog protokola uz Pakt iz 1966.²² Odbor je tako u slučaju *Hendriks v. Netherlands*²³, u kojem se radilo o održavanju odnosa s djetetom nakon raskida zajednice oca i majke, iznio stajalište da se „izraz ‘obitelj’ iz članka 23, stavka 1 ne odnosi [...] samo na obiteljski dom koji postoji za vrijeme braka“, već da „ideja obitelji mora nužno obuhvaćati i odnose između roditelja i djeteta“. U sličnom predmetu *Balaguer Santacana v. Spain*²⁴ Odbor je bio još jasniji iznijevši stajalište prema kojemu se „izraz ‘obitelj’ mora razumijevati u širem smislu“, te da se koncept obitelji „ne odnosi samo na obiteljski dom tijekom braka ili ko-habitacije, već također na općenite odnose roditelja i djeteta“. Navedeni izričaj upućuje na zaključak da Odbor ne vidi ništa sporno u pogledu primjene izraza obitelji u Paktu i na izvanbračne zajednice.

Posebno je značajan predmet *Joslin et al. v. New Zealand*²⁵, u kojem se radilo o dva lezbijska para koja su živjela u izvanbračnim zajednicama zajedno s djecom iz svojih prethodnih heteroseksualnih brakova. Podnositeljice pritužbe smatrale su da su diskriminirane u odnosu na osobe u bračnim zajednicama budući da zakonodavstvo Novog Zelanda ne omogućava sklapanje braka homoseksualnim zajednicama. Odbor je zauzeo stajalište da se ne radi o diskriminaciji budući da je brak prema čl. 23, st. 2 Pakta definiran kao zajednica muškarca i žene. No, ni iz čega ne proizlazi da Odbor navedene izvanbračne zajednice nije smatrao obiteljskim zajednicama (Vidi i Nowak, 2005: 394). Posebno je ilustrativno u tom smislu posebno mišljenje članova Odbora Lallaha i Scheinina, u kojem su se složili sa zaključcima Odbora. Lallah i Scheinin tako su naglasili da je moguće da

22 *United Nations Treaty Series*, vol. 999, str. 171.

23 Communication No. 201/1985, UN Doc. CCPR/C/33/D/201/1985.

24 Communication No. 417/1990, UN Doc. CCPR/C/51/D/417/1990.

25 Communication No. 902/1999, UN Doc. CCPR/C/75/D/902/1999, 30 July 2002.

uskрата određenih prava i koristi homoseksualnim parovima koji se omogućavaju bračnim parovima može predstavljati diskriminaciju temeljem čl. 26 Pakta. Međutim, u ovom konkretnom slučaju, budući da su se podnositeljice moguće i namjerno pozivale isključivo na diskriminaciju zbog nemogućnosti sklapanja braka i „[u]zimajući u obzir tvrdnju države stranke *da priznaje podnositeljice pritužbe s ili bez djece kao obitelji*“ (kurziv dodan), moraju složiti sa zaključkom Odbora da se ovdje nije radilo o diskriminaciji.

Iako izvanbračne zajednice, kao što je pokazano, ulaze pod definiciju obitelji iz čl. 17 i 23 Pakta, to ne znači nužno da su osobe u bračnim i osobe u izvanbračnim zajednicama izjednačene u svojim pravima ako se razlike temelje na objektivnim i razumnim kriterijima. Prema zaključku Odbora za ljudska prava u slučaju *Danning v. Netherlands*:

„Odluka o ulasku u pravni status braka, koja prema nizozemskom zakonodavstvu pruža i određene koristi i određene dužnosti i odgovornosti, leži u potpunosti na osobama koje su u kohabitaciji. Odlukom da ne sklope brak, g. Danning i njegova kohabitantica nisu, prema pravu, preuzeli puni opseg dužnosti i odgovornosti nametnute vjenčanim parovima. Posljedično, g. Danning ne uživa sve koristi koje nizozemsko pravo pruža vjenčanim parovima. Odbor zaključuje da razlikovanje na koje se g. Danning žali ne predstavlja diskriminaciju u smislu članka 26 Pakta“.²⁶

4.2. Status izvanbračnih zajednica u regionalnom europskom sustavu zaštite ljudskih prava: Europska konvencija o ljudskim pravima iz 1950.

Europska konvencija o ljudskim pravima iz 1950.²⁷ također sadrži odredbu prema kojoj se osnivanje obitelji dovodi u usku vezu sa sklapanjem braka (čl. 12 Konvencije). Prema čl. 12 navedene Konvencije „[m]uškarci i žene u dobi za sklapanje braka imaju pravo stupiti u brak i osnovati obitelj, u skladu s domaćim zakonima koji uređuju ostvarenje tog prava“. No Europska konvencija o ljudskim pravima uz navedenu sadrži i vrlo široko formuliranu odredbu o pravu na zaštitu obiteljskog života iz čl. 8 (Vidi Caflisch, 2011: st. 10 i Schabas, 2015: 389). Prema čl. 8, stavku 1 Konvencije „[s]vatko ima pravo na poštovanje svoga privatnog i obiteljskog života“ (kurziv dodan). Prema tome, budući da *svatko ima pravo na*

---

²⁶ Communication No. 180/1984, UN Doc. CCPR/C/29/D/180/1984. Vidi i: *Sprenger v. Netherlands*, Communication No. 395/90, UN Doc. CCPR/C/44/D/395/1990 i *Hoofdman v. Netherlands*, Communication No. 602/1994, UN Doc. CCPR/C/64/D/602/1994.

²⁷ Formalan naziv je Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. *European Treaty Series* No. 005, No. 009, No. 046, No. 114, No. 117, No. 177, No. 187 i *Council of Europe Treaty Series* No. 194. Korišten je hrvatski tekst objavljen u: *Narodne novine – Međunarodni ugovori*, br. 18/1997, 6/1999, 8/1999, 14/2002, 13/2003, 9/2005, 1/2006 i 2/2010.

poštovanje svog obiteljskog života, čl 8 odnosi se na obitelji u širem smislu od onoga iz čl. 12, obuhvaćajući i bračne i izvanbračne zajednice, s ili bez djece. Jedini uvjet je da su takve zajednice usko povezane i trajne. Zaštita koju pruža čl. 8 Konvencije ne odnosi se tako, recimo, na odraslu djecu koja više nisu ovisna o svojim roditeljima i više ne žive s njima (Caflisch, 2011: st. 12). Pri utvrđivanju radi li se o zajednici koja uživa zaštitu obiteljskog života prema čl. 8 Konvencije prema Europskom sudu za ljudska prava može biti relevantno više faktora, poput zajedničkog života para, duljine veze ili podizanja zajedničke djece (Vidi i Harris et al., 2018: 505 te Schabas, 2015: 389).²⁸ Prema stavku 2, čl. 8 Europske konvencije i izvanbračna je zajednica stoga zaštićena od miješanja javne vlasti u ostvarivanju prava na poštivanje svoga obiteljskog života „osim u skladu sa zakonom i ako je u demokratskom društvu nužno radi interesa državne sigurnosti, javnog reda i mira, ili gospodarske dobrobiti zemlje, te radi sprječavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih“. Osim ove negativne obveze za državu, člankom 8 nameće se i pozitivna obveza zaštite obiteljske zajednice, uključujući i izvanbračnu, i njezinih članova, posebice djece (Caflisch, 2011: st. 13).

Da izvanbračna zajednica uživa zaštitu čl. 8 Europske konvencije o ljudskim pravima potvrđeno je i praksom Europskog suda za ljudska prava. U slučaju *Kroon and others v. Netherlands*²⁹ radilo se o ženi i muškarcu koji su dobili dijete u izvanbračnoj zajednici. Nizozemski zakoni nisu omogućavali ocu djeteta da ga prizna kao svoje jer je majka još uvijek bila formalno u braku s drugim muškarcem. ESLJP stao je u zaštitu *de facto* obiteljske zajednice bioloških roditelja i njihovoga djeteta u skladu s čl. 8 Konvencije. U slučaju *Róžański v. Poland*³⁰ radilo se o muškarcu kojem su poljski zakoni onemogućavali priznanje svoga izvanbračnog djeteta budući da je dijete već bilo pravno priznato od strane majčina novoga partnera. Sud je u vaganju interesa mogućeg biološkog oca djeteta i novostvorene obiteljske zajednice majke s novim partnerom zaključio da su podnositelju pritužbe povrijeđena prava zajamčena čl. 8 Konvencije o zaštitu njegovoga obiteljskog života.

Unatoč početnim opiranjima ESLJP je naposljetku ipak priznao da i homoseksualne zajednice potpadaju pod zaštitu obiteljskog života prema čl. 8 Konvencije (Vidi Harris et al., 2018: 505 i Schabas, 2015: 390). U slučaju *Schalk and Kopf v.*

28 *Van der Heijden v. the Netherlands*, ECtHR, App. no. 42857/05, Court (Grand Chamber), Judgment, 3 April 2012, st. 50.

29 *Kroon and others v. Netherlands*, ECtHR, App. no. 18535/91, Court (Chamber), Judgment, 27 October 1994.

30 *Róžański v. Poland*, ECtHR, App. no. 55339/00, Court (First Section), Judgment, 18 May 2006.

*Austria*³¹ Sud je tako zamijetio „rapidnu evoluciju društvenih stavova prema homoseksualnim parovima u mnogim državama članicama“, te da ih je značajan broj država prepoznao i u svojim pravnim propisima (st. 93). Sud je u skladu s time zaključio da je „umjetno održavati stajalište da, u usporedbi s parom različitih spolova, homoseksualni par ne može uživati ‘obiteljski život’“ u kontekstu čl. 8 Konvencije (st. 94).

Slično kao i kod Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, činjenica što ESLJP širi zaštitu obiteljskog života i na izvanbračne zajednice ne znači nužno da su osobe u bračnoj i izvanbračnoj zajednici izjednačene u svojim pravima. U slučaju *Van der Heijden v. Netherlands*³² radilo se o ženi koja je bila zadržana u pritvoru trinaest dana zbog toga što je odbila svjedočiti protiv svoga izvanbračnog partnera. Naime, pravo odbiti svjedočiti prema nizozemskom pravu pripadalo je isključivo bračnim partnerima, ali ne i izvanbračnim. Sud je zauzeo stajalište da u ovom slučaju unatoč nespornom postojanju izvanbračne zajednice nema povrede čl. 8 naglasivši sljedeće:

„[d]ržave su ovlaštene postaviti granice privilegije nesvjedočenja i povući liniju kod braka ili kod registriranog partnerstva. Zakonodavstvo je ovlašteno pružiti poseban status braku ili registraciji i ne pružiti ga drugim *de facto* oblicima kohabitacije. Brak pruža poseban status onima koji u njega stupe; pravo na brak zaštićeno je člankom 12 Konvencije i stvara društvene, osobne i pravne posljedice. [...] Također, pravne posljedice registriranog partnerstva izdvajaju ga od ostalih oblika kohabitacije. Više nego duljina podržavajuće prirode odnosa odlučno je postojanje javnog zavjetovanja, što sa sobom nosi korpus prava i dužnosti ugovorne prirode“ (st. 69).

Sud je zaključio da podnositeljica pritužbe nipošto ne zaslužuje nikakvu kritiku glede svoje odluke da živi u izvanbračnoj zajednici, njezina je odluka hoće li formalizirati svoju zajednicu ili ne, ali je dužna prihvatiti pravne posljedice te svoje odluke (st. 76).

5. Zaštita izvanbračnih zajednica u pravu EU

Obiteljsko pravo i obiteljski odnosi nisu u nadležnosti EU-a, nego isključivo pripadaju u nadležnost država članica. Međutim, u velikom broju područja djelovanja EU obiteljski odnosi igraju manju ili veću ulogu i zato u zakonodavstvu EU pronalazimo regulacije nekih dijelova obiteljskog života.

---

31 *Schalk and Kopf v. Austria*, ECtHR, Application no. 30141/04, Court (First Section), Judgment, 24 June 2010.

32 Vidi *supra*, bilj. 28.

Najznačajnijim zakonodavstvom za obiteljske odnose na razini EU treba smatrati ono koje se odnosi na pravo na spajanje obitelji vezano uz slobodu kretanja radnika, ostvarivanje međunarodne zaštite, zaposlenje u EU institucijama i jednakost u zapošljavanju. Ono što je najvažnije je da EU zakonodavac nema namjeru regulirati obitelj *per se*, nego su odredbe o obitelji vezane uz postizanje funkcioniranja unutarnjeg tržišta (Sammut, 2006: 109). Iz ovog područja treba izdvojiti Direktivu 2004/38/EZ o pravu građana Unije i članova njihovih obitelji na slobodno kretanje i boravište na području države članice (dalje u tekstu: Direktiva 2004) koja u čl. 2(2)(b) propisuje da za potrebe spajanja obitelji članom obitelji treba smatrati: *partnera s kojim građanin Unije ima registriranu zajednicu na temelju zakonodavstva države članice, ako je po zakonodavstvu države članice domaćina registrirana zajednica izjednačena s bračnom zajednicom, i u skladu s uvjetima utvrđenima u relevantnim zakonima države članice domaćina*. Uz to čl. 3(4) propisuje da *države članice olakšavaju ulazak i boravište partneru s kojim je građanin Unije u trajnoj vezi, uz odgovarajuću potvrdu*. S druge strane, Direktiva 2003/86/EZ pravu na spajanje obitelji državljana trećih zemalja ne navodi izvanbračne drugove na popisu članova obitelji u čl. 4(1), ali propisuje da *države članice mogu na osnovu zakona ili propisa dopustiti ulazak i boravište državljaninu treće zemlje i s kojim je sponzor u uredno dokazanom stabilnom dugoročnom odnosu*.

Možemo iz navedenih direktiva, a to nije jedino zakonodavstvo EU koje zadire u obiteljske odnose (Waalwijk, 2014: 48), zaključiti da EU zakonodavstvo ne koristi istu terminologiju za izvanbračne zajednice što svakako treba smatrati jednim od razloga pravne nesigurnosti. Proizlazi da je Direktivom 2004 izvanbračni drug eksplicitno naveden kao član obitelji, dok u Direktivi 2003 to nije slučaj. Ipak, neregistriranu izvanbračnu zajednicu kod spajanja obitelji državljana EU treba dokazati potvrdom, dok kod prava na spajanje obitelji sa trećim državljanima nema potrebe za potvrdom, ali treba dokazati stabilne i dugoročne odnose. Zanimljivo, Direktiva 2011/95/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 13. prosinca 2011. o standardima za kvalifikaciju državljana trećih zemalja ili osoba bez državljanstva za ostvarivanje međunarodne zaštite, za jedinstveni status izbjeglica ili osoba koje ispunjavaju uvjete za supsidijarnu zaštitu te sadržaj odobrene zaštite (dalje u tekstu: Direktiva 2011 o kvalifikaciji) u čl. 2(j) članom obitelji smatra *nevjenčanog partnera u stabilnoj vezi ako zakon ili praksa dotične države članice postupa s nevjenčanim parovima na sličan način kao i s vjenčanim parovima prema svojem zakonu koji se odnosi na državljane trećih zemalja*. To znači da za potrebe ostvarivanja spajanja obitelji pri ostvarivanju međunarodne zaštite treba dokazati stabilnost zajednice, ali se kao dokaz njezine stabilnosti izričito ne zahtjeva postojanje dugoročnog odnosa kao što je slučaj kod Direktive 2003/86/EZ, niti se zahtjeva odgovarajuća potvrda, niti registra-

cija kao što je slučaj u Direktivi 2004. Nadalje, kada govorimo o izvanbračnim zajednicama treba naglasiti da zakonodavstvo EU ne razlikuje homoseksualne i heteroseksualne izvanbračne zajednice. Pravna neusklađenost i ne definiranje razlika između tipova izvanbračnih zajednica dovodi do niza sudskih postupaka pred Europskim sudom za ljudska prava i Sudom EU.

Sud EU svojom praksom doprinosi rješavanju pravnih praznina koje nastaju u obiteljskim odnosima u okviru prekograničnog kretanja osoba u izvanbračnim zajednicama. Svakako treba istaknuti presude u predmetima *Reed* (pravo na spajanje obitelji heteroseksualne izvanbračne zajednice)³³, *Grant* (pitanje diskriminacije homoseksualne izvanbračne zajednice)³⁴, *D i Švedska protiv Vijeća* (Sud odbija odlučiti da homoseksualni brak iz jedne države članice treba priznati kao brak u drugoj državi članici)³⁵ *Maruko*³⁶ i *Römer* (Sud odlučuje o mirovinskim pravima partnera u homoseksualnoj zajednici).³⁷

Prvi značajan predmet koji se pojavio pred Sudom EU je predmet *Reed* u kojem je Sud EU presudio da se Britanka koja nije vjenčana za Nizozemca, ali s kojim živi u heteroseksualnoj izvanbračnoj zajednici, nema pravo pozvati na odredbe o spajanju obitelji u trenutku kada on seli u Nizozemsku zbog posla.³⁸ U ovom predmetu, Sud EU je izbjegao podvesti izvanbračnog druga pod termin „supružnik“ i time dati osnovu za spajanje obitelji, tj. izbjegao je izjednačiti prava bračnih i izvanbračnih partnera. Treba naglasiti da tadašnja Uredba 1612/68, koja je modernizirana Direktivom 2004, nije predviđala pravo na spajanje obitelji izvanbračnim partnerima. Novija sudska praksa prikazuje sazrijevanje tumačenja od strane Suda EU od doba kada je presuđeno po prvi put o pravima izvanbračnih zajednica u predmetu *Reed*.

Na ovom mjestu treba uputiti na dva novija predmeta vezana uz prava na spajanje obitelji izvanbračnih zajednica, jedan se odnosi na homoseksualne (*Coman*)³⁹, a drugi na heteroseksualne (*Banger*).⁴⁰

Predmet *Coman* odnosi se na rumunjskog državljanina koji ima i američko državljanstvo. On je u lipnju 2002. u New Yorku upoznao Roberta Clabourna Ha-

---

33 Predmet 59/85 Nizozemska vs. Reed [1986] EU: C: 1986: 157

34 Predmet C-249/96 Grant v. South West Trains Ltd. [1998] EU: C: 1998: 63

35 Spojeni Predmet C-122/99 i C-125/99 P D i Švedska v. Vijeće EU [2001] EU: C: 2001: 304

36 Predmet C-267/06 Maruko v. Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen [2008] EU: C: 2008: 179

37 Predmet C-147/08 Römer v. Freie und Hansestadt Hamburg [2011] EU: C: 2011: 286

38 Predmet 59/85 Nizozemska vs. Reed [1986] ECR 1283

39 Predmet C-673/16 Coman [2018] EU: C: 2018: 385

40 Predmet C-89/17 Banger [2018] EU: C: 2018: 570

miltona, američkog državljanina. Ondje su zajedno živjeli od svibnja 2005. do svibnja 2009. Tada se R. A. Coman preselio u Bruxelles kako bi radio za Europski parlament kao asistent zastupnika, dok je R. C. Hamilton ostao u New Yorku. Vjenčali su se u Bruxellesu 5. studenoga 2010. U prosincu 2012. R. A. Coman i njegov suprug pokrenuli su pred rumunjskom upravom upravni postupak da bi dobili dokumente potrebne kako bi R. A. Coman mogao sa svojim suprugom, koji nije državljanin Unije, raditi i zakonito boraviti u Rumunjskoj u razdoblju duljem od tri mjeseca.⁴¹ U ovom predmetu riječ je o priznavanju prava na spajanje obitelji osobama koje u homoseksualnom braku sklopljenom u jednoj državi članici žele temeljem prava EU o slobodi kretanja radnika preseliti u drugu državu članicu u kojoj nema mogućnosti sklapanja homoseksualnih brakova. Problematika priznavanja prava slobode kretanja homoseksualnim zajednicama već je godinama predmet akademskih rasprava (Kochenov, 2009: 156; Rijpma, Koffeman, 2014: 455; Waaldijk, 2014: 49; A. Tryfonidou, 2015: 195). U ovom predmetu Sud EU pravi značajan zaokret u odnosu na presudu u predmetu *D i Švedska protiv Vijeća*, navodeći da „definicija pojma „bračni drug“ koja bi se odnosila samo na heteroseksualni brak neizbježno bi dovela do diskriminacije na temelju spolne orijentacije“.⁴² Dakle, Sud promjenom retorike odlučivanja nalaže da se homoseksualni brak iz jedne države članice treba priznati kao brak u drugoj državi članici (Anitei, 2018: 113–124; Rijpma, 2019: 330–333). Koliko god ova presuda bila revolucionarna u smislu zaštite prava osoba homoseksualne orijentacije, ostavlja ipak više otvorenih pitanja. Između ostaloga, postavlja se pitanje ima li mjesta analogiji kada su u pitanju izvanbračne zajednice (neovisno o njihovom obliku), u smislu da se izvanbračnim partnerima kod primjene europskih standarda slobodnog kretanja priznaju sva prava koja proizlaze iz obiteljskog statusa i u onim zemljama članicama koje ih pravno ne uvažavaju. Sud se o tom pitanju u predmetu Coman nije očitovao.

U predmetu *Banger* riječ je o obrnutoj slobodi kretanja, tj. povratku državljanina EU u svoju matičnu zemlju. R. Banger državljanka je Južne Afrike, a njezin izvanbračni partner Philip Rado državljanin je Ujedinjene Kraljevine. Od 2008. do 2010. živjeli su zajedno u Južnoj Africi. U svibnju 2010. P. Rado prihvatio je zaposlenje u Nizozemskoj. U toj je državi članici do 2013. živio s R. Banger. R. Banger u toj je državi članici stekla boravišnu iskaznicu kao „član šire obitelji“ građanina Unije. U 2013. R. Banger i P. Rado odlučili su se preseliti u Ujedinjenu Kraljevinu. R. Banger u toj je državi ministru unutarnjih poslova podnijela zahtjev za boravišnu iskaznicu. Ta joj je iskaznica odbijena uz obrazloženje da je izvanbračna partnerica P. Rada.⁴³ Kako bi riješio ovu situaciju, sud koji po-

41 Predmet C-673/16 Coman [2018] EU: C: 2018: 385, par 14

42 Predmet C-673/16 Coman [2018] EU: C: 2018: 385, par 75

43 Predmet C-89/17 Banger [2018] EU: C: 2018: 570, par. 1–14

stavlja prethodno pitanje u uvodu odmah naglašava da je jedina razlika između predmeta koji se pred njime vodi i predmeta koji je doveo do presude *Singh* (u kojoj je Sud presudio u korist „povratka“ u matičnu državu)⁴⁴ okolnost da je R. Banger nevjenčana partnerica građanina Unije, dok su u potonjem predmetu S. i R. Singh bili vjenčani.⁴⁵ U ovom predmetu Sud EU je odlučio da države članice moraju priznati izvanbračnu zajednicu kada odlučuju o pravu na boravak ovisnog izvanbračnog druga, ako je građanin Unije sa svojim partnerom u trajnoj vezi (Sayeed, Neale, 2019: 97)⁴⁶. Sud naglašava da ako ne bi postojalo takvo izvedeno pravo boravka u korist takvog državljanina treće zemlje, građanin Unije bio bi obeshrabren napustiti državu članicu čiji je državljanin radi korištenja svojim pravom boravka sukladno članku 21, stavku 1 UFEU-a u drugoj državi članici zbog činjenice da ne postoji izvjesnost da će u državi članici iz koje dolazi moći nastaviti obiteljski život koji se razvio i ustalio s tim državljaninom treće zemlje u državi članici domaćinu prilikom stvarnog boravka.⁴⁷ Kako je u ovom predmetu bilo riječ o priznavanju prava boravka izvanbračnog partnera kao člana šire obitelji, a u predmetu *Coman* o priznavanju homoseksualnog braka kao braka između muškarca i žene, u ovom trenutku temeljem sudske prakse proizlazi da veća prava u okviru slobodnog kretanja imaju homoseksualni brakovi nego neformalne izvanbračne zajednice.

Velike razlike između nacionalnih pravnih sustava unutar EU bez granica predstavljaju ozbiljnu prepreku postizanju zajedničkog europskog identiteta (Boele-Woelki, 2004: 163). Iz pravne regulacije EU zakonodavstva i situacije koje dovode do postupaka pred sudovima u Luxemburgu i Strasbourgu jasno je da se danas u prekograničnim situacijama ljudi ne mogu osloniti na kontinuitet svojih obiteljskih odnosa prilikom promjene prebivališta. Iz tog razloga potrebno je postizanje konsenzusa na europskoj razini u pogledu definicije izvanbračnih zajednica i zauzimanje koherentnijeg pristupa na razini EU.

6. Zaključak

U kojim god okvirima analizirali pravnu regulaciju izvanbračnih zajednica, u nacionalnim, europskim ili međunarodnim, analiza nas uvijek dovodi do istih zaključaka, a to je da se suvremeno pravo tragajući za pravim putem prilagodbe povećanom broju izvanbračnih obitelji razvija neujednačenim i nekonzistentnim smjerom. I dok na nacionalnoj razini postoji problem divergentnosti u odgovaranju na pitanje koji su to opće primjenjivi standardi pravne zaštite osoba u izva-

44 Presuda C 370/90, *Singh* [1992] EU: C: 1992: 296

45 Predmet C-89/17 *Banger* [2018] EU: C: 2018: 570, par. 13–14

46 Predmet C-89/17 *Banger* [2018] EU: C: 2018: 570, par. 31

47 Predmet C-89/17 *Banger* [2018] EU: C: 2018: 570, par. 28

nbračnoj zajednici neovisno o motivima zbog kojih se nisu odlučili na sklapanje braka, europsko i međunarodno pravo traga za pravnim instrumentima kojima će pomirujući ove nacionalne neujednačenosti obiteljski život u izvanbračnim zajednicama zaštititi na jednak način kao i obiteljski život u braku. Ipak, iz analize međunarodnih i europskih normi možemo zaključiti da u tom nastojanju do danas niti jedan od ovih dvaju pravnih režima nije uspio.

Praksa Odbora za ljudska prava i ESLJP, kao i praksa Suda EU, težeći postizanju jednakog tumačenja i primjene prava, bez diskriminacije na obiteljskom statusu, više ne dvoji oko postojanja obiteljskog života među osobama u izvanbračnoj zajednici, neovisno o tome jesu li formalizirale svoju zajednicu registracijom pred nadležnim tijelom. Unatoč tome, noviji europski i međunarodni dokumenti kojima se jamče prava koja proizlaze iz obiteljskog statusa, u isti pravni položaj uz bračne zajednice stavljaju uglavnom samo registrirane izvanbračne zajednice. Jasno je da nema mjesta zaključku o tome kako tvorcima europskog i međunarodnog prava preferiraju formalne ispred neformalnih izvanbračnih zajednica. Držimo da je osnovni problem kada je u pitanju pravna zaštita neformalnih izvanbračnih zajednica, bilo da govorimo na nacionalnoj, europskopravnoj ili međunarodnopravnoj razini, utvrditi koje točno pretpostavke izvanbračni suživot treba ispunjavati da bi među partnerima stvarao obiteljski status i kako ispunjavanje tih pretpostavki nedvojbeno dokazivati u pravnom prometu. I premda formalizacija zajednice olakšava izjednačavanje pravnog položaja bračnih i izvanbračnih drugova, što je vidljivo na svim razinama njihove pravne zaštite, odnosno da, drugim riječima, izostanak formalizacije opravdava neizjednačavanje, u praksi se oba europska suda, i onog u Strasbourgu i Luxembourg, a osobito u praksi nacionalnih sudova europskih zemalja, često propituje ima li kod izostanka jednakog oblika pravne zaštite za sve obitelji neovisno o (ne) postojanju formalnog akta elemenata diskriminacije.

Jasno je vidljiv nedostatak koherentnosti kod stvaranja europskih i međunarodnih mehanizama za zaštitu izvanbračnih obitelji, osobito kada je u pitanju sloboda kretanja temeljena na obiteljskom statusu. Držimo da će za veće korake u razvoju koherentnijih mehanizama ipak trebati pričekati ishode trenutno vrlo turbulentnih zakonodavnih i sudskih previranja oko pravne zaštite izvanbračnih obitelji na nacionalnoj razini. Možemo zaključiti da je, premda bi trebalo biti reverzibilno, odnos nacionalnog prema europskom i međunarodnom pravu u ovom pravnom području takav da razvoj potonjeg trenutno uvelike ovisi o razvoju prvog. Prema tome, iako je cilj ovoga rada bio analizirati europske i međunarodne norme u svrhu stvaranja mogućih instrumenata harmonizacije nacionalnih standarda pravne zaštite izvanbračnih obitelji, istraživanje nas je dovelo do zaključka da se osnovna prepreka takvom ishodu nalazi upravo tamo gdje bi ovi instrumenti trebali djelovati, u nacionalnim pravima (europskih) zemalja.

Zaključno možemo utvrditi i to da će, govoreći u kontekstu pravnog područja koje smo analizirali u ovome radu, pristupom sociologije prava trebati dati određene odgovore temeljene na empirijskim ispitivanjima granica međusobne ovisnosti obiteljskopравnih normi i suvremenih društvenih faktora koji dovode do promjena u obiteljskim formacijama, te u tom smislu upućujemo na daljnja istraživanja njihove sinergije u ovom pravnom području.

Literatura/References

Anitei, N. C. (2018). Decision in Case C-673/16 Relu Adrian Coman and Others/ General Inspectorate for Immigration. *Jurnalul de Studii Juridice*, 13(1-2), str. 113–124.

Antokolskaia, M. (2006). *Harmonisation of Family Law in Europe: A Historical Perspective*, Intersentia, Antwerp/Oxford.

Bierbrauer, D. (2011). *Machen wir es uns schwer? – Die nichteheliche Lebensgemeinschaft und Art. 6 Abs. 1 GG*, GRIN Verlag, München.

Boele-Woelki, K. (2005). The principles of European family law: its aims and prospects, *Utrecht Law Review*, 1(2), str. 160–168.

Brattström, M. (2008). The Protection of a Vulnerable Party when a Cohabitee Relationship Ends – An Evaluation of the Swedish Cohabitees Act., u: (ur.) Verschraegen, B. *Family Finances*, Jan Sramet Verlag, Vienna.

Bugajski, B., Wysocka-Bar, A. (2015). Informal relationships – Poland, u: (ur.) Boele-Woelki, K. et al. *European Family Law in Action, Volume 5: Informal Relationships*. Intersentia, Cambridge/Antwerp/Portland.

Caflich, L. (2012). Family, Right to, International Protection. U R. Wolfrum (Prir.), *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, Vol. III (str. 1119). Oxford: Oxford University Press.

Draškić, M. (1998). *Vanbračna zajednica*, Naučna knjiga, Beograd.

Forder, C. (2000). *Het informele huwelijk: de verbondenheid tussen mens, goed en schuld*, Kluwer, Deventer.

Harris, D. et al. (2018). *Harris, O'Boyle & Warbrick: Law of the European Convention on Human Rights*, 4th edition. Oxford: Oxford University Press.

Jänträ-Jareborg, M., Eriksson, L., Brattström, M. (2015). Informal relationships – Sweden, u: (ur.) Boele-Woelki, K. et al. *European Family Law in Action, Volume 5: Informal Relationships*. Intersentia, Cambridge/Antwerp/Portland.

Joseph, S., Castan, M. (2013). *The International Covenant on Civil and Political Rights: Cases, Materials and Commentary*, 3rd edition, Oxford: Oxford University Press.

Kochenov, D. (2009). On options of citizens and moral choices of states: gays and European federalism. *Fordham International Law Journal* 33, str. 156–205.

Koutsouradis A.; Konsta A. (2015). Informal relationships – Greece, u: (ur.) Boele-Woelki, K. et al. *European Family Law in Action, Volume 5: Informal Relationships*. Intersentia, Cambridge/Antwerp/Portland.

Latten, J. J., Mulder, C. H. (2013). Partner relationships in the Netherlands: new manifestations of the Second Demographic Transition. *Genus*, 69(3), str. 103–121.

Louw, D.A., Van Ede, D.M., Louw, A.E. (1998). *Human Development*. Cape Town: Kagiso Tertiary.

Lucić, N. (2015). Dokazivanje izvanbračne zajednice – odgovori na neujednačeno zakonodavstvo i sudsku praksu. *Pravni vjesnik*, 31 (3-4), str. 101–132.

Lucić, N. (2015). *Izvanbračna zajednica i pravna sigurnost*, doktorska disertacija, Pravni fakultet u Sveučilišta Zagrebu, Zagreb.

Lucić, N. (2017). Pravno uređenje braka i drugih oblika životnih zajednica, u: Rešetar et al. *Suvremeno obiteljsko pravo i postupak*. Pravni fakultet Osijek, Osijek, str. 61–102.

Lucić, N. (2019). Cohabiting, u: Bartolini, A. et al. (ur.) *Dictionary of Statuses within EU Law*, Springer.

Lucić, N., Grigić, N. (2015) Marriage v. cohabitation in the legal practice of the European court of human rights, u: (ur.) Barković, I., Lulić, M. *Contemporary legal and economic issues V*, str. 57–84.

Martiny, D. (2005). Rechtsprobleme der nichtehelichen Lebensgemeinschaft während ihres Bestehens nach deutschem Recht. u: (ur.) Scherpe, J. i Yassari, N. *Die Rechtsstellung nichtehelicher Lebensgemeinschaften*, Mohr Siebeck.

Nazar, M. (2014). Rozdział XI. Konkubinaty. Związek partnerski, u: (ur.) Smyczyński, T., *System Prawa Prywatnego T. 11, Prawo rodzinne i opiekuńcze*, C.H. Beck, Warsaw, str. 982–1043.

Nowak, M. (2005). *U. N. Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary*, 2nd edition. Kehl, Strasbourg, Arlington: N. P. Engel.

Ragadics, T. (2018). Brak i izvanbračna zajednica u današnjem mađarskom društvu, *Nova prisutnost* 16/1, str. 89–99.

Rijpma J.J. (2019). You Gotta Let Love Move ECJ 5 June 2018, Case C-673/16, Coman, Hamilton, Acsept v Inspectoratul General pentru Imigrări. *European Constitutional Law Review*, 15, str. 324–339.

Rijpma J.J., Koffeman, N.R. (2014). Free Movement Rights for Same-Sex Couples under EU law: What Role to Play for the European Court of Justice?, u: (ur.) D. Gallo et al. *Same Sex Couples Before National, Supranational and International Jurisdictions*, Springer Verlag.

Sammut, I. (2006). Family Law in the EU's Acquis Communautaire: Where is it going? u: (ur.) P. Xuereb, *The Family, Law, Religion and Society in the EU and Malta*. Msida, Malta, str. 107–119.

Sayeed, S.; Neale, D. (2019) Immigration and Asylum Case Law in 2018 (Part 2): Developments in Free Movement, Economic Migration, Nationality and Statelessness. *Judicial Review Volume 24(2)*, str. 93–106.

Schabas, W.A. (2015), *The European Convention on Human Rights: A Commentary*, Oxford: Oxford University Press.

Schrama, W. (2014). Marriage and alternative status relationships in the Netherlands, u: (ur.) Eekelaar, J. and George, R., *Routledge Handbook of Family Law and Policy*, Routledge, London, str. 14–25.

Schrama, W. (2014). Vermogensverschuivingen na scheiding van ongehuwde samenlevers: contractuele grondslagen (I. dio), *Tijdschrift Relatierecht en Praktijk*, str. 25–28.

Schrama, W. (2014). Vermogensverschuivingen na scheiding van ongehuwde samenlevers: contractuele grondslagen (II. dio), *Tijdschrift Relatierecht en Praktijk*, str. 38–42.

Sörgjerd, C. (2012). *Reconstructing Marriage: The Legal Status of Relationship in a Changing Society*, Intersentia, Cambridge/Antwerp/Portland.

Szeibert, O. (2015). Informal relationships – Poland, u: (ur.) Boele-Woelki, K. et al. *European Family Law in Action, Volume 5: Informal Relationships*. Intersentia, Cambridge/Antwerp/Portland.

Tryfonidou, A. (2015). EU free movement law and the legal recognition of same-sex relationships: the case for mutual recognition, *Columbia Journal of European Law*, 21(2), str. 195–248.

Waaldijk, K. (2014). Great diversity and some equality: non-marital legal family formats for same-sex couples in Europe. *Genus*, 1(2), str. 42–56.

Doc. Nataša Lucić, PhD,

Assistant Professor,

Faculty of Law Osijek, J. J. Strossmayer University of Osijek, Croatia

Doc. Dunja Duić, PhD, LL.M.,

Assistant Professor,

Faculty of Law Osijek, J. J. Strossmayer University of Osijek, Croatia

Doc. Davor Muhvić, PhD,

Assistant Professor,

Faculty of Law Osijek, J. J. Strossmayer University of Osijek, Croatia

COHABITATION: THE SURVEY OF INTERNATIONAL AND EU LAW STANDARDS IN VIEW OF CREATING NATIONAL STANDARDS

Summary

Cohabitation may imply various forms of joint life but, in the legal sense, cohabitation is an extramarital community of a couple living together without being legally married. Legal regulation of cohabitation, as a family law issue, is primarily a matter of national law. However, in the modern 21st century world of social changes, globalisation, international integrations and freedom of movement of people, international law has to give some response to the existence of a large number of cohabiting families. Since national legislators have different approaches to the legal protection of cohabitation, it is not very easy to provide clear legal standards for the protection of cohabitating families at the international level.

In this paper, we will first provide the definition of the legal term of cohabitation. Then, we will focus on the legal status of cohabitating families under international (human rights) law. As European based scholars, we will further emphasise the relevance of the case law of the European Court of Human Rights and the case law of the Court of Justice of the European Union as the most relevant judicial institutions involved in the legal protection of the cohabitants' right to family life in Europe. We will also offer some useful insights on the matter of international regulation of cohabitation on a broader, global scale. Finally, we will try to provide an answer to the question whether cohabitants have an adequate legal status in international law and EU law, and discuss the content and scope of cohabitants' family protection in those legal regimes.

Keywords: *Cohabitation, Legal status, Family Law, International (Human Rights) law, EU law.*